

Білик А. В.

Харківська державна академія культури, факультет культурології, здобувач Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, факультет дошкільної освіти та музичного виховання

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАСОВОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. Робота присвячена вивченню форми розвитку масової музичної культури у різні історичні періоди. Масова музична культура є явищем космополітичним, що поступово захоплює інформаційний простір людини. Виробництво, споживання й поширення продуктів мас-культури має індустріально-комерційний характер, орієнтований на невибачливі смаки масового споживача, що здійснюється, як правило, в області розваг і охоплює широкий спектр художньо-творчої продукції. Вона являє собою значний зріз сучасної глобальної інформаційної культури, яка впливає на свідомість і мислення людей. Невід'ємною частиною масової музичної культури стають мас-медіа.

Особливості жанрової взаємодії в масовій культурі говорять про її естетичність та глобалізацію. Потужним є стилізація сучасної масової музики, яка набуває значення міжнародної мови спілкування. Запозичення західної традиції, модернізація, яка проявляється як процес перенесення схожих елементів чужої музики, розвиток ринкових відносин, комерціалізація культури разом із позитивними привнесли в сучасне життя українського соціуму масу негативних наслідків. Позитивним у розвитку масової музичної культури є можливість безпосередньо знайомитися з різноманітними музичними напрямками та жанрами інших народів світу. При цьому в Україні завдяки широкому розповсюдженню масової музичної культури підвищується загальний рівень музичної культури.

Ключові слова: масова музична культура, мас-медіа, глобалізація культури, запозичення, модернізація, споживання, масовізація, комерційна індустрія, комунікація, синтез.

Анотація. Билик А.В. Проблемы развития массовой музыкальной культуры. Работа посвящена изучению формата развития массовой музыкальной культуры в разные исторические периоды. Массовая музыкальная культура является явлением космополитическим, которое постепенно захватывает информационное пространство человека. Производство, потребление и распространение продуктов масс-культуры имеет индустриально-коммерческий характер, ориентированный на непривлекательные вкусы массового потребителя, осуществляется, как

правило, в области развлечений и охватывает широкий спектр художественно-творческой продукции. Она представляет собой значительный срез современной глобальной информационной культуры, которая влияет на сознание и мышление людей. Невъемлемой частью массовой музыкальной культуры становятся масс-медиа.

Особенности жанрового взаимодействия в массовой культуре говорят о ее эстетичности и глобализации. Мощным является стилиобразование современной массовой музыки, которая приобретает значение международного языка общения. Заимствование западной традиции, модернизация, которая проявляется как процесс переноса похожих элементов чужой музыки, развитие рыночных отношений, коммерциализация культуры вместе с положительными привнесли в современную жизнь украинского социума массу негативных последствий. Положительным в развитии массовой музыкальной культуры является возможность непосредственно знакомиться с различными музыкальными направлениями и жанрами других народов мира. При этом в Украине благодаря широкому распространению массовой музыкальной культуры повышается общий уровень музыкальной культуры.

Ключевые слова: массовая музыкальная культура, масс-медиа, глобализация культуры, заимствование, модернизация, потребление, масовизация, коммерческая индустрия, коммуникация, синтез.

Annotation. Bilyk A.V. The problems of developing the mass musical culture. The paper is devoted to the study of the format of the mass musical culture development in different historical periods. Mass culture is the cosmopolitan phenomenon, which gradually captures the information space of the person. Production, consumption and distribution of mass culture products is the industrial-commercial in nature, aimed at undemanding tastes of the mass consumer, are generally carried out in the field of entertainment and cover a wide range of artistic and creative products. It represents a significant slice of modern global information culture, which affects people consciousness and thinking. An integral part of mass musical culture become the mass-media.

Features of the genre interaction in mass culture underline its aesthetics and globalization. The powerful became the formation of style in modern mass music, which gain in importance of the international language of communication. Borrowing the Western tradition, modernization, which manifests itself as a process of transferring of similar elements of foreign music, the development of market relations, the commercialization of culture together with the positive brought a lot of negative consequences into contemporary Ukrainian society life. A positive features in development of the mass musical culture is the ability to get acquainted with the various musical trends and genres of other nations directly. At the same time the overall level of musical culture in Ukraine is being increased due to the wide spread of musical culture media.

Key words: mass musical culture, mass media, culture globalization, borrowing, modernization, consumption, commercial industry, communication, synthesis.

Надійшла до редакції 22.06.2012

Постановка проблеми. Розбудова молоді суверенної держави, якою є сучасна Україна, аналіз проблем і труднощів, які виникають на шляху політико-економічного й культурного поступу країни, закономірно викликають потребу в дослідженні соціокультурних чинників формування української нації в її сьогоденні й перспективі. У цьому сенсі чи не найбільший інтерес, як і занепокоєння, викликають світоглядні орієнтири, цінності, уподобання, культура взагалі молодого покоління українських громадян. Адже сьогодні є очевидним, що сучасна модель молодіжної культури суттєво впливає на характер і якість соціокультурного простору в цілому, а отже, заслуговує найпильнішої уваги. Помітним є те, що серед чинників, які визначають характер сучасної культури, велику роль відіграє масова музична культура, яка з середини ХХ ст. й до сьогодні є невід'ємною частиною культури.

Аналіз останніх досліджень. Особливості масової музики на сьогодні розглянуті на рівні функціонування, сприйняття, змістовності, музичної форми, засобів музичної виразності. Наукові дослідження цієї проблематики здійснювались у працях авторів: Г. Ашин, Ю. Божко, В. Конен, Г. Маклюєн, А. Мідлер, С. Можнягун, А. Попов, Н. Саркітов, А. Сохор, А. Цукер та ін.

Російський політолог Г. Ашин зазначає, що масова музика породжена широким спектром явищ (прагненням до економічної рентабельності, «прищепленням» певного типу культури тощо), але й сама вона є причиною багатьох явищ сучасної дійсності (руйнування національної культури, здоров'я та психіки людини). Російський доктор філософських наук С. Можнягун вважає основною ознакою і водночас завданням масової музики – досягнення «ефекту наркотизації свідомості» внаслідок багаторазового повторення одного й того ж. Американський дослідник М. Маклюєн зауважує, що зацікавленість спрощеною та мозаїчною музикою, породжена телебаченням. Російські соціологи Ю. Божко та Н. Саркітов вказують на відсутність в епоху цивілізації «сучасної» народної музики, але ряд її суспільних ознак, на їх думку, перейняли пісні протесту, самодіяльні авторські пісні, рок-музика та інші музичні напрями. Окрім цього, ряд дослідників характеризують масову музику як складне утворення, що не може бути повністю розкрито за допомогою будь-якого одного підходу: функціонального (А. Сохор), тематичного (В. Конен), жанрового (А. Цукер).

У сучасній науковій літературі при аналізі масової музики дослідники застосовують два протилежні підходи. З одного боку, вони розглядають масову музику та її складові як соціокультурний феномен, який відображає естетичні, емоційні, соціальні настанови свого часу (Ю. Божко, Г. Кнабе, І. Набок, Н. Саркітов, В.Ткаченко, С. Фріс), представники протилежної думки (Х. Ортега-і-Гассет, А. Попов) вказують на руйнівні функції цього культурного явища у суспільному і культурному середовищі [10, с. 1-2]. Виходячи з аналізу наукової літератури та актуальності проблеми, **метою** даного дослідження є вивчення формату розвитку масової музичної культури у різні історичні періоди.

Таким чином, **об'єктом** дослідження є аспекти розвитку масової музичної культури, відповідно **предметом** дослідження є специфічні ознаки, форми масової музичної культури та проблеми їх розвитку.

Результати дослідження. Проблеми розвитку масової музичної культури пов'язані з генезисом. Існує масова музика, що сформована на музичних творах першої половини ХХ ст. (ранній джаз, романс, танго, фокстрот), музика, що розвивалася у 60-70-ті роки (поп, рок, соул, диско, авторська пісня) та музика, яка набула популярності в останні 10-20 років (метал, техно, реп). Кожна з них, розподіляючись на підвиди, починає жити за власними законами. З даної точки зору масова музична культура – справжнє «вавилонське стовпотворіння» мов і традицій. Конфлікт розгортається не між музикою «гарною» і «поганою», а між індивідуальним і стандартним [12, с. 8].

В наші дні масова музика за жанровим складом більш складна, ніж раніше: пласти самодіяльної пісенної творчості, фольклор, східна музика, джаз, рок, авангард, європейська класика та ін. Масова музика повинна бути затребуваною, популярною. Початковий її імпульс – творчий. Обертаючись у сфері масового споживання, обростаючи рімейками, вона поступово втрачає первинний формат і трансформується в однорідну субстанцію [7, с. 5-6].

Основна ознака масової музики полягає в її амбівалентності: «при тяжінні і приналежності до різних форм музичного професіоналізму вона в той же час має чітко виражену тенденцію до фольклоризації, з чим і пов'язаний значною мірою масовий характер її поширення» [13, с. 455-456]. Про це говорять сьогодні й західні вчені, які бачать в масовій культурі індустріальний тип «міського фольклору» [4, с. 81].

Як зазначив А. Цукер, «вся історія масової музики Європи та Америки – зміна самооновлюваних форм. Є такі, які десятиліттями не втрачають своєї природної популярності, є ті, що тримаються не більше року, є одноденки, що ледь доживають до першого виконання. Розбіжність пластів масової музики породжує своєрідну «хвильову інтерференцію» [12, с. 9].

Масова музична культура стає сьогодні явищем космополітичним, що поступово захоплює інформаційний простір людини. До межі ХХ – ХХІ ст. вона виступає не тільки як антиномія елітарної музичної культури, але входить в непримиренну конфронтацію з нею (особливо з академічною культурою і класичною музикою). Однак, ця опозиція сформувалася в результаті складної взаємодії цілого ряду музичних явищ та їх трансформації у ХХ ст., що свідчить про закономірність «поляризації» цих явищ, а також відкриває безліч взаємозв'язків, що ведуть до їх подальшої інтеграції та синтезу [3, с. 26-28]. Феномен масовості охоплює сьогодні найрізноманітніші сфери музичної творчості, в тому числі і академічну музику. Тому те, що в минулому існувало як елемент елітарної культури, сьогодні стає невід'ємною частиною маскульту, і навпаки. Різка зміна культурних орієнтирів викликала помітне зниження інтересу слухача до академічного музичного мистецтва, а також серйозно підірвало і престиж професійної музичної

освіти [2, с. 210-217]. Особливо песимістично виглядає сьогодні глибоко філософська, але спірна у багатьох відношеннях концепція композитора В. Мартинова, в якій він говорить про «смерть музики як простору мистецтва». Панування нової епохи (зони *opus-posth*) В. Мартинов пов'язує з приходом нової стратегії музичального мислення, заснованої на споживчих інтересах і комерції, що дозволяє маніпулювати свідомістю людини і його сприйняттям. На зміну композиторській музиці йдуть нові технології, що дозволяють тиражувати твори (симулякри), позбавлені художньої цінності. Спираючись на мас-медіа, масова музична культура поступово стає новою альтернативною реальністю, в якій стираються межі між мистецтвом, творчістю і комерцією. Тиск інтересів бізнесу відчувається сьогодні у всіх сферах музичної культури, в тому числі і в академічній музиці. На цьому будується вся система сучасного концертного життя, за законами індустрії споживання розвивається сьогодні і музичний театр (опера і балет). Одним з головних факторів так званої «масовизації» музичної культури ХХ ст. стала також комерціалізація і вплив процесів розвитку індустрії споживання [5, с. 5-34]. Дійсно, виробництво, споживання й поширення продуктів мас-культури має індустріально-комерційний характер, орієнтоване на невибагливі смаки масового споживача, здійснюється, як правило, в області розваг і охоплює широкий спектр художньо-творчої продукції.

У ХХ ст. мас-медіа стають невід'ємною частиною масової музичної культури. У ній народжується нова музична мова, яка набуває міжнародного значення. Активне застосування технічних засобів, орієнтація шоу-бізнесу на екранну телевізійну культуру сприяють установці масового слухача на видовищність, яскравість музичного шоу. В музиці формується новий тип віртуальної реальності, сприйняття якої не вимагає великого інтелектуального та емоційного напруження, переживань [4, с. 77].

Незважаючи на зовнішні чинники (індустріалізація та комерціалізація культури), неабиякого значення набуває розвиток нових музичних стилів, жанрів, напрямів.

Великий вплив на формування сучасного стилістичного вигляду масової музичної культури зробили такі явища, як рок-музика та естрадні жанри (наприклад, шансон). Особливості жанрової взаємодії в масовій культурі говорять про її естетичність та глобалізацію, тому що в ній поступово стираються мовні бар'єри, виникають нові стилі і види музики, безмежно розширюються національні кордони. Потужним є стилетворення сучасної масової музики, яка набуває значення міжнародної мови спілкування. В ній відбувається «справжній синтез європейського та позаєвропейського музичного ладу» (В. Конен). Прояви цього синтезу виявляються у джазі, у поп-рок-культурі, а також у порівняно новому сучасному музичному напрямку «фьюжн» («сплавлення»). Спочатку «фьюжн» виник на стику джазу, року, елементів етнічної музики і сьогодні отримав найрізноманітніші напрями свого розвитку (від ритм-енд-блюзу до «м'якого джазу» та арт-року, заснованого на суміші

класики і рок-аранжування). Цей самобутній та оригінальний стиль сьогодні, йде у сферу елітарності, але в своєму мовному універсалізмі звернений до масового слухача [1, с. 16].

Однак у масовій музичній культурі ХХ ст. виникли і унікальні явища, які сьогодні сприймаються як зразки елітарної культури (пісенна творчість А. Вертинського, К. Шульженко). У західній культурі класиками жанру стали автори та виконавці французького шансону – Ш. Азнавур, Е. Піаф, джазові виконавці – Л. Армстронг, Е. Фітцджеральд. Джаз у другій половині ХХ ст. переходить «з області масової культури в статус елітарного мистецтва». Явища рок-музики відчувають поділ на масові, комерційні, елітарні види [11, с. 5].

Активне впровадження сьогодні у всі сфери життя візуальних технічних засобів формує новий тип мислення, одним з елементів якого є видовищність. Процес візуалізації музики нерідко зводить її роль до суто прикладних функцій, роблячи «агресивно-рефлекторним фоном». В результаті знецінюється сама внутрішньоглибинна природа музики не тільки як мистецтва, а й як певної сутнісної, буттєво-філософської категорії культури. С. Слонімський розмірковує про музику як вищу математику, що вимагає від композиторів і виконавців знань, вмінь, а також загальної музичної і культурної ерудиції. Серйозна музика пред'являє і відповідні вимоги до слухача, який повинен володіти не тільки здатністю сприймати її, а й готовністю до співпереживання в процесі її слухання [8, с. 11].

Зокрема, в Україні спостерігається ситуація, коли у світі електронних медіа-просторів спілкування, розваг, де міжособистісне спілкування замінюється й символізується товарами, індивідуум відчуває своєрідний вакуум. Не розуміючи своєї національної ідентичності, він стає суб'єктом, позбавленим стійких характеристик і духовних орієнтирів. На відміну від людей минулого, які були обмежені у виборі в умовах монополії однієї радянської культури, людина сучасна вільна у виборі. Зрозуміло, шанс на існування й розвиток найчастіше отримують тільки ті культурні напрями, які стають популярними.

Масова музична культура України, яка набула розвитку на початку 1990х рр., з одного боку, суперечить радянській ідеології, а з іншого – перебуває під впливом російської, західної і східної музики. Якщо розглядати, як у сучасний період масова музична культура реагує на тиск західної та російської музики, можна виділити головні шляхи розвитку масової музичної культури України – абсолютне або часткове вимирання; збіднення; різноманіття стилів; консолідація національних музичних стилів; повернення музичного стилю в місце його народження, виникнення; надзвичайне використання екзотичних особливостей або технічних можливостей; комічне використання західних і незахідних елементів.

Можна виділити дві основні тенденції, які відбуваються у сучасній масовій музичній культурі України:

1. Запозичення західної традиції – процес, коли переймаються основні концепції чужої музики. Це явище яскраво проявляється на сучасній естраді.

2. Модернізація, яка проявляється як процес перенесення схожих елементів чужої музики. Музика «підганяється» під російський або західний зразок.

Зниження рівня духовних та моральних цінностей суспільства призвело до зниження естетичних потреб, і в художньому відношенні масова музична культура України сьогодні частіше отримує критичну оцінку. Розвиток ринкових відносин, комерціалізації культури, широких зв'язків із країнами Заходу разом із позитивними привнесли в сучасне життя українського соціуму масу негативних наслідків.

У сучасному світі музика вбирає в себе такі поняття, як задоволення, мода, коло спілкування, атрибут, у результаті чого музика стає елементом стилю, який об'єднує людей і водночас відокремлює їх від «суспільної решти». В молодіжних субкультурах музика посідає особливе місце, формує мову спілкування та поведінки. Практично вся музика, що лунає російською та українською, як правило, зароджувалася за кордоном. У результаті українська масова музична культура має хиткі основи в галузі електронної музики, року, джазу. На сьогодні всі ці стилі представлені певною кількістю виконавців та слухачів. Великий шоу-бізнес, як в Україні, так і на Заході створює ілюзію життя, в якому все гарно, розкішно та дорого.

Структура учасників «масової музичної комунікації» відрізняється суворою ієрархічністю як на Заході, так і в сучасній музичній культурі України. Автор музичної продукції не є доступним для аудиторії й існує віртуально. Масовий слухач, що стає банальним споживачем, отримує музичний продукт, оформлений у вигляді фонограми, кліпу, диска. Позиція автора залишається анонімною, усю «відповідальність» за успіх чи провал несе виконавець, який із цього моменту стає предметом масової комунікації [9, с. 1-6].

Отже, в умовах сучасної реальності масова музична культура лідирує, поглинаючи інші культурні форми. Вона являє собою значний зріз сучасної глобальної інформаційної культури, яка впливає на свідомість і мислення людей. У рамках масової культури в ХХ ст. формується новий тип масової музики, заснований на глобальних комунікаціях, медіа-технологіях, а також жанрових та стилістичних взаємодіях і синтезі різних типів музичного мислення. У той же час, жодна епоха не відрізнялася настільки агресивним домінуванням в музичній культурі споживчої та комерційної індустрії [6, с. 1-2].

Сучасна масова музична культура України має основною метою отримання високих прибутків за рахунок створення зірок-одноднівок та тиражування музичних творів, вона не спрямована на трансляцію та збереження цінностей. Однією з рис, якою відрізняється масова музична культура України, є мова, якою виконуються пісні. Це є закономірним в умовах глобалізаційних процесів. Можна передбачити, що ця ситуація буде продовжувати існувати, і сучасна масова музична культура України перебуватиме під впливом західної культури [9, с. 5].

Слід зазначити й позитивне значення масової музичної культури. В українців з'явилася можливість

безпосередньо знайомитися з різноманітними музичними напрямками та жанрами інших народів світу. При цьому в Україні завдяки широкому розповсюдженню масової музичної культури підвищується загальний рівень музичної культури.

Виходячи з проведеного дослідження, можна припустити, що з проблемами розвитку масової музичної культури не треба боротися, а слід розглянути з іншої точки зору. Наприклад, докладати зусилля для покращення і підвищення культурного рівня масової музики, зокрема:

1. Ставитися до масової музичної культури як до важливої галузі сучасного культурного простору України.
2. Прагнення скорочення відтворення, копіювання західної та російської масової культури через підвищення якості національної масової продукції.
3. Актуалізація заходів щодо популяризації музичних творів народної спадщини та творів національною мовою: фестивалі народного мистецтва, культурні акції, творчі конкурси.
4. Створення музичних творів українською мовою, що ґрунтуються на національних традиціях та музичних особливостях.
5. Розкрити скарби музичної культури України через доведення їх значущості, жанрового розмаїття, високої естетики та якості музичного матеріалу.

Література:

1. Конен В. Третий пласт. Новые массовые жанры в музыкальной культуре XX века / Валентина Конен. – М.: Музыка, 1994. – 157 с.
2. Кузуб Т. Облик музыкального образования в системе медиакультуры XX – XXI веков // «Актуальные проблемы гуманитарных наук»: Известия Самарского науч. центра РАН. (Спец. вып.). – Самара. – 2006. – № 4. – С. 210-217.
3. Лебрехт Н. Кто убил классическую музыку? / Норман Лебрехт. – М.: Классика-XXI, 2004. – 588 с.
4. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / Герберт Маршалл Маклюэн. – М., 2003. – 464 с.
5. Мартынов В. Зона OPUS POSTH, или рождение новой реальности / Владимир Мартынов. – М., 2005. – 288 с.
6. Масова культура [Електронний ресурс] // Масова та елітарна культура. – режим доступу: ua-referat.com. – 21 с.
7. Новиков Л. Наши лица как пробки // Журнал «Fuzz». – 2003. – №3. – С. 5-6.
8. Слонимский С. О прошлом, настоящем и будущем: Монолог после фестиваля // Муз. обозрение. – 1994. – № 12. – С. 11.
9. Толкачова Г. Особливості масової музичної культури України в сучасний період [Електронний ресурс] / режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptr/2010_45/files/ST45_37.pdf. – 2010. – 6 с.
10. Устименко-Косоріч О.А. Масова музика як атрибут молодіжної культури середини ХХ ст.: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. кандидата мистецтвознавства: 26.00.01/ Устименко-Косоріч О.А. Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2008. – 22 с.
11. Фишер А., Шабалина Л. Джазовый стиль бибоп и его корифей / Анжелика Фишер, Людмила Шабалина. – Екатеринбург, 2005. – 128 с.
12. Цукер А. В контакте с массовыми жанрами // Советская музыка. – 1988. – №1. – С. 8-9.
13. Цукер А. Массовые музыкальные жанры в контексте культуры // История соврем. отеч. музыки. – 1960-1990. – Вып. 3. – М. – 2001. – С. 455-456.